

(Јутарњи лист, 06.11.2009)

Двадесета обљетница пада Берлинског зида 9. студенога требала би бити пригода за промишљање.

То је стално мјесто за наглашавање “чудесне” природе догађаја отприје два десетљећа: било је као да снови постају стварност, догодило се нешто незамисливо, нешто за што се само неколико мјесеци прије није могло вјеровати да ће се догодити - слободни избори, распад комунистичких режима који су се срушили као кула од карата. Тко је у Пољској могао замислити слободне изборе с Лехом Валенсом као предсједником? Ипак, треба додати да се још и веће “чудо” догодило само неколико година касније: повратак бивших комуниста на власт на слободним демократским изборима, Валенса потпуно маргинализован и мање популаран од генерала Војћеха Јарузелског, који је, само десетљеће раније, скршио Солидарност војним ударом.

Стандардно тумачење овог другог обрата призива “незрела” очекивања људи који једноставно нису посједовали реалну слику капитализма: хтјели су свој дио колача, капиталистичко-демократску слободу и материјално обиље без плаћања цијене живота у “друштву ризика”, дакле без губитка сигурности и стабилности (више-мање) гарантиране у комунистичком режиму. Као што су саркастични западни коментатори исправно закључили, реалност племените борбе за слободу и правду преокренула се у појаму за бананама и порнографијом. Друго јутро, након ентузијазма потакнутог опијеношћу побједничким данима, људи су се морали отријезнити и подврћи болном процесу учења правила нове реалности, то јест цијене коју треба платити за политичку и економску слободу.

Комунистичка носталгија

А кад је наступило неизбежно разочарање, оно је дало простора за појаву трију реакција: (1) носталгија за “добрим старим” комунистичким временима, (2) десничарски националистички популизам; (3) обновљена “закашњела” аниткомунистичка параноја.

Пише: Славој Жижек
понедељак, 09 новембар 2009 23:31

Прве је двије реакције лако разумјети. Комунистичку носталгију не треба схваћати претјерано озбиљно: то је прије облик оплакивања, начин како елегантно раскинути с прошлошћу. Пораст десничарског националистичког популизма није посебност источне Еуропе, већ уобичајена појава за све земље захваћене вихором глобализације. Интересантније је чудесно ускрснуће антикомунизма готово два десетљећа након ових догађаја; ријеч је о једноставном одговору на питање: “Ако је капитализам уистину толико бољи од социјализма, зашто су онда наши животи тако јадни?” То је зато што нисмо стварно у капитализму јер су комунисти и даље на власти, прерушени у нове власнике и менаџере...

Веселе деведесете

Очито је да већина људи, док су просвједовали против комунистичког режима у источној Еуропи, није тражила капитализам. Жељели су солидарност и неумољиву правду; слободу да живе свој живот без државне контроле, да се окупљају и причају што желе; жељели су једноставно частан и поштен живот, ослобођен примитивне идеолошке индоктринације и превладавајуће циничне хипокризије. Стога су, сасвим разумљиво, многи аналитичари закључили да су идеали који су водили просвједнике у великој мјери били преузети из саме владајуће социјалистичке идеологије - људи су тежили за нечим што би се најпримјереније могло означити као “социјализам с људским лицем”.

Али, је ли капиталистички реализам стварно једини одговор на социјалистичку утопију? Је ли оно што је слиједило након пада Зида уистину ера капиталистичке зрелости која за собом оставља све утопије? Што ако се та ера заснива на својој утопији? Девети студенога 1989. године најавио је “веселе деведесете”, утопију “краја повијести” Френсиса Фукујаме, вјеровање да је либерална демократија, у принципу, побиједила, да је потрага готова, да је долазак глобалне, либералне свјетске заједнице иза угла, да су препреке овом ултра-холивудски сретном завршетку само емпиријске и евентуалне (локални џепови отпора у којима лидери још нису појмили да је њихово вријеме прошло). Насупрот томе, 9/11 главни је симбол краја клинтоновских веселих 90-их: тај датум сигнализира надолазећу еру у којој на све стране расту нови зидови, између Израела и Западне обале, око Еуропске уније, на граници САД-а и Мексика - али и унутар појединих држава.

Тржишна доктрина

Чини се стога да је Фукујамина утопија 1990-их морала умријети двапут: колапс либерално-демократске политичке утопије 9/11 није утјецао на економску утопију капитализма глобалног тржишта; а ако финансијска криза 2008. има повијесно значење, оно је знак краја економског аспекта Фукујамине утопије. Док се либерализам представља као утјеловљена антиутопија, а данашњи неолиберализам као знак нове ере човјечанства која је за собом оставила утопијске пројекте одговорне за тоталитарне страхоте 20. стољећа, сада постаје јасним да су 1990-е биле раздобље истинског доба утопије, деведесете са својом вјером да је човјечанство коначно пронашло формулу за оптимални социоекономски поредак. Искуство посљедњих десетљећа показује да тржиште није бенигни механизам који најбоље ради кад га се остави да сам ради свој посао - оно тражи много извантржишног насиља како би се створили увјети за његово функционирање.

Тржишни фундаменталисти на деструктивне резултате имплементирања њихових рецепета реагирају на начин типичан за утопијске “тоталитаристе”: кривњу за неуспјех бацају на компромисе оних који су озаконили њихове визије (и даље превише државне интервенције итд.) тражећи још и радикалнију имплементацију тржишне доктрине.

Јунак хладног рата

Гдје се, дакле, данас налазимо? Овдје се треба присјетити судбине Виктора Кравченка, совјетскога дипломата који је 1944., док је био у Њујорку, пребјегао и затим написао мемоаре који су постали бестселер - “Изабрао сам слободу”. Његова је књига прво супстанцијално извјешће у првом лицу о страхотама стаљинизма која почиње детаљним приказом присилне колективизације и масовне глади у Украјини, гдје је Кравченко, почетком 1930-их година, као особа која је истински вјеровала у систем, судјеловао у насилној provedби колективизације. Позната прича о њему завршава 1949., кад је тријумфално на великом судском процесу у Паризу побиједио своје совјетске тужитеље који су на суд довукли и његову бившу жену како би свједочила о његовој корупцији, алкохолизму и обитељском насиљу.

Мање је познато да је, непосредно након ове побједе, кад је био хваљен диљем свијета као јунак хладног рата, постао дубоко забринут ловом на вјештице који је у САД-у започео МекКарти па је објавио упозорење да би се такав начин борбе са стаљинизмом могао изокренути у своју супротност. Постао је и све свјеснији неправди у западном свијету и готово опсесивно желио критички промијенити западна демократска друштва. И након што је написао мање познати наставак своје “Изабрао сам слободу”, карактеристично насловљену “Изабрао сам правду”, укључио се у кампању да се нађе

Пише: Славој Жижек
понедељак, 09 новембар 2009 23:31

нови, мање израбљујући модел организације производње. То га је одвело у Боливију, гдје је уложио (и изгубио) новац у организирање сиромашних фармера у нове задруге. Сломљен пропашћу својих потхвата, повукао се у приватни живот и убио се у свом дому у Њујорку.

Опасни утописти

Данас нови кравченки израњају свагдје, од САД-а до Индије, Кине и Јапана, од Латинске Америке до Африке, од Блиског истока до западне и источне Еуропе. Они су очајни и говоре различите језике, али нема их тако мало како се чини - а највећи је страх оних који још владају да ће њихови гласови почети одјекивати и ојачати једни друге у солидарности. Свјесни да нас чудаци вуку према катастрофи, спремни су дјеловати против свих чудака. Преварени комунизмом 20. стољећа, спремни су почети од самих почетака и осмислити потрагу за правдом на новој основи. Разглашени од непријатеља као опасни утописти, они су једини који су се стварно освијестили од утопијског сна који још увијек влада већином нас. Ови су, а не они носталгичари за “стварно постојећим социјализмом” 20. стољећа истинска нада Лјевице.